

ANTONAS ČECHOVAS

DĖDĖ
VANIA

ANTONAS ČECHOVAS

DĖDĖ VANIA

Keturių veiksmų scenos iš kaimo gyvenimo

Iš rusų kalbos vertė
MOTIEJUS MIŠKINIS

OBUOLYS

Antonas Čechovas buvo rašytojas ir gydytojas. Retai jo pjesių personažai buvo rašytojai – tik Trigornas ir Trepliovas „Žuvėdroje“. Tačiau beveik visose pjesėse sutinkame gydytojus. Jie visuomet žmogiškiausi ir galbūt vieninteliai, kuriems Čechovas neslepia simpatijos: Dornas „Žuvėdroje“, Astrovas „Dėdėje Vanioje“, Lvovas „Ivanove“, Čebutykinas „Trijose seseryse“. Gydytojai jo pjesėse – vieninteliai neprarandantys gyvenimo prasmės, nors dažniausiai susiduria su jo trapumu. Jie galbūt mažiausiai savanaudiški ir nenaudingi iš visų personažų, kurie būna ties savo gyvenimu dūsaujantys, geografinės ir dvasinės provincijos tremtiniai. Tai, kaip A. Čechovas aprašė savo laiką, labiau panašu į gydytojo nustatytą diagnozę. Laikas eina ir daug kas keičiasi, bet Čechovo diagnozė, deja, nepraranda tikslumo. Mes taip ir neišsaugome savo vyšnių sodų, kertame miškus, tingime ir, galiausiai, parazituojuame tai, ką tariamės mylintys. Mums, kaip ir jiems, begeriant arbatą gyvenimas praeina pro šalį. Matyt, Antonas Čechovas, sykį davęs Hipokrato priesaiką kaip gydytojas, laikėsi jos ir literatūroje. Jis niekada nesistengė būti įmantrus ar patikti. Rašymą veikiau suvokė kaip pareigą sakyti tiesą. Statyti Čechovą – tai diagnozuoti mūsų dabarties ligas, sielos podagras, intonacijomis dirbant tarsi skalpeliais, nes kiekviena čechoviškos dramaturgijos akimirka yra likimo metastazė. Dramaturgui buvo itin svarbus jo pjesių personažų amžius.

Dažnai jis tiksliai nurodydavo jų metus. Jo žmonės tarsi užtaisyti savo patirtimi, kažkada padarytomis klaidomis. Ir jie išsauna. Netikėtai, o kartais – ir mirtinai. Kaip ginklai, su kuriais elgiamasi neatsakingai. Čechovo tiesa – net ne žodžiuose, o kažkur už jų, drama – ne veiksmu, o už jo prasiveriančioje neišvengiamybėje. Tai, beje, tapo visos moderniosios XX amžiaus dramaturgijos siekiamybe. Parašęs visai nedaug pjesių, A. Čechovas tapo vienu svarbiausių ir labiausiai statomų pasaulio dramaturgų, kartu su Henriku Ibsenu laikomas moderniojo ir šiuolaikinio teatro pradininku. Šiuolaikinė dramaturgija visuomet iš esmės keičia patį teatrą, nes jos neįmanoma pastatyti senomis priemonėmis. Atsiradus Čechovui, atsirado ištisos teatrinės sistemos. Buvo kuriami visiškai nauji aktorinės vaidybos principai. Teatre jo dramaturgija tapo tikrumo kamertonu. Vaidinti jį – didžiausia profesinė atsakomybė aktoriams. A. Čechovas iš esmės pakeitė teatrą ir aktoriaus sampratą. Su garsiuoju Konstantino Stanislavskio „Žuvėdros“ pastatymu atsirado vadinamoji ketvirtoji siena. Pirmą kartą pradėta vaidinti nebe publikai, nebe tam, kad jai patiktum ar ją sužavėtum, o tiesiog siekiant gyvenimo tiesos scenoje. To siekiama ir iki šiol.

Oskaras Koršunovas

– VEIKĖJAI –

ALEKSANDRAS VLADIMIROVIČIUS SEREBRIAKOVAS –
atsistatydinęs profesorius

JELENA ANDREJEVNA –
jo žmona, 27 metų

SOFIJA ALEKSANDROVNA (SONIA) –
jo duktė iš pirmosios santuokos

MARIJA VASILJEVNA VOINICKAJA –
slaptojo patarėjo našlė, pirmosios profesoriaus
žmonos motina

IVANAS PETROVIČIUS VOINICKIS –
jos sūnus

MICHAILAS LVOVIČIUS ASTROVAS –
gydytojas

ILJA ILJIČIUS TELEGINAS –
nusigyvenęs dvarininkas

MARINA –
sena auklė

DARBININKAS

Veiksmas vyksta Serebriakovo dvare

– PIRMAS VEIKSMAS –

*Sodas. Matyti dalis namo su terasa.
Alėjoje po sena tuopa stalas, serviruotas arbatai.
Suolai, kėdės; ant vieno suolo padėta gitara.
Netoli nuo stalo sūpuoklės. Trečia valanda dienos.
Apsiniaukę.*

*Marina (išglebusi, nejudri senutė,
sėdi prie samovaro, mezga kojine)
ir Astrovas (vaikštinėja šalia).*

MARINA

Pripila stiklinę.

Atsigerk, mielasis.

ASTROVAS

Nenoromis ima stiklinę.

Kažko nesisinori.

MARINA

Gal degtinėlės išgersi?

ASTROVAS

Ne. Aš ne kasdien geriu degtinę. Na, dar ir tvanku.

Pauzė.

Kiek jau laiko, aukle, mudu pažįstami?

MARINA

(Susimąsčiusi)

Kiek? Padėk, Dieve, prisiminti... Tu atvažiavai
čia, į šitą kraštą... kada? Dar buvo gyva Vera
Petrovna, Sonečkos motina. Tu prie jos dvi

žiemas pas mus važinėjai... Na, vadinasi, gal vienuolika metų praėjo.

(Pagalvojusi)

O gal ir daugiau...

ASTROVAS

Ar aš labai pasikeičiau nuo to laiko?

MARINA

Labai. Tada tu buvai jaunas, gražus, o dabar pasenėjai. Ir grožis nebe tas. Dar pridėkim – ir degtinėlę geri.

ASTROVAS

Taip... Per dešimt metų kitokiu žmogumi tapau. O kodėl? Nusidirbau, aukle. Nuo ryto lig nakties vis ant kojų, be jokio poilsio, o naktį guli po antklode ir bijai, kad kas pas ligonį neištemptų. Per visą laiką, kai mudu pažįstami, nesu turėjęs nė vienos laisvos dienos. Kur čia nepasensi? Ir pats gyvenimas nuobodus, neprasmingas, nevalyvas... Smukdo toks gyvenimas. Aplinkui vien keistuoliai, visur keistuoliai; o kai pagyveni su jais dvejus trejus metus, tai ir pats pamažu, nė nejausdamas, tampa keistuoliu. Neišvengiama lemtis.

Suka savo ilgus ūsus.

Mat kokie ilgi ūsai užaugo... Kvaili ūsai. Aš tapau keistuoliu, aukle... Sukvailėti dar nesukvailėjau, ačiū Dievui, smegenys tebėra vietoje, bet jausmai kažkaip atbuko. Nieko aš nenoriu, nieko man nereikia, nieko aš nemyliu... Gal tik tave myliu.

Bučiuoja jai į galvą.

Kai buvau vaikas, turėjau tokią pat auklę.

MARINA

Gal tu valgyti nori?

ASTROVAS

Ne. Trečią gavėnios savaitę buvau nuvažiavęs į Malickojės kaimą, epidemija ten buvo... Dėmėtoji šiltinė... Gryčiose žmonių prigulę, vienas prie kito... Nešvara, smarvė, dūmai, asloje veršeliai drauge su ligoniais... Čia pat paršiukai... Plūkiausi visą dieną, nė prisėdęs nebuvau, aguonos grūdo burnoj neturėjau, o parvažiavau namo – neduoda pailsėti: atvežė nuo geležinkelio iešmininką; paguldžiau jį ant stalo, norėjau operaciją daryti, o jis ėmė ir numirė, chloroformu užmigdytas. Ir kai nereikėjo, pabudo jausmai ir suspaudė man širdį, tartum a tyčia būčiau jį nužudęs... Atsisėdau, užsimerkiau – štai šitaip, ir galvoju: ar tie, kurie gyvens po mūsų už šimto ar dviejų šimtų metų ir kuriems mes dabar skiname kelius, – ar atmins mus geru žodžiu? Aukle, juk neatmins!

MARINA

Žmonės neatmins, užtat Dievas atmins.

ASTROVAS

Tai dėkui. Gerai tu pasakei.

Ieina Voinickis.

VOINICKIS

*Ateina iš namų; jis numigo po pusryčių,
todėl atrodo šiek tiek susivėlęs; sėdasi ant suolo,
taisosi puošnų kaklaraištį.*

Taip...

Pauzė.

Taip...

ASTROVAS

Išsimiegojai?

VOINICKIS

Taip... Gerai.

Žiovauja.

Nuo to laiko, kai čia gyvena profesorius su savo žmona, gyvenimas iškrypo iš vėžių... Miegu ne laiku, per pusryčius ir pietus valgau kažkokią egzotiką, geriu vynus... nesveika visa tai! Anksčiau laisvos minutės neturėjau, mudu su Sonia dirbom taip, kad – oho, o dabar, su visa pagarba, dirba viena Sonia, o aš tik miegu, valgau, geriu... Negerai!

MARINA

(Palingavusi galvą)

Na, ir tvarka! Profesorius keliasi dvyliktą valandą, o samovaras verda nuo ryto, vis jo laukia. Kol jų nebuvo, visada pietaudavome pirmą valandą, kaip visi žmonės, o su jais – septintą. Naktimis profesorius skaito, rašo, ir staiga kokią antrą valandą – skambutis... Kas pasidarė, varge mano? Arbatos! Budink dėl jo žmones, kaisk samovarą... Tvarkelė!

ASTROVAS

Ir dar ilgai jie čia gyvens?

VOINICKIS

Sušvilpia.

Šimtą metų. Profesorius nusprendė čia apsigyventi.

MARINA

Šit ir dabar. Samovaras jau dvi valandos ant stalo, o jie pasivaikščioti išėjo.

VOINICKIS

Pareina, pareina... Nebesijaudink.

*Girdėti balsai; iš sodo gilumos grįždami
iš pasivaikščiojimo eina Serebriakovas,
Jelena Andrejevna, Sonia ir Teleginas.*

SEREBRIAKOVAS

Puiku, puiku... Nuostabūs vaizdai.

TELEGINAS

Nepaprasti, jūsų prakilnybe.

SONIA

Tėte, rytoj mes važiuosime į girininkiją. Ar norėsi?

VOINICKIS

Ponai, prašom arbatos!

SEREBRIAKOVAS

Mano draugužiai, tegu atneša arbatą man į kabinetą, būkite malonūs! Man reikia šiandien dar šį tą nuveikti.

SONIA

O girininkijoje tau tikrai patiks.

*Jelena Andrejevna, Serebriakovas
ir Sonia pasuka į namus; Teleginas eina prie stalo
ir atsisėda šalia Marinos.*

VOINICKIS

Karšta, tvanku, o mūsų didysis mokslininkas su paltu, su skėčiu ir su pirštinėmis.

ASTROVAS

Vadinasi, saugo save.

VOINICKIS

O, kokia ji graži! Kokia graži! Savo gyvenime dar nesu matęs gražesnės moters.

TELEGINAS

Ar aš važiuoju per lauką, Marina Timofejevna, ar vaikščioju po ūksmingą sodą, ar žiūriu į šitą stalą, visada jaučiu neapsakomą palaimą! Oras žavingas, paukšteliai gieda, gyvename visi taikoje ir santarvėje, – ko daugiau bereikia?

Ima stiklinę.

Širdingai jums dėkoju.

VOINICKIS

(Svajingai)

Akys... Žavinga moteris!

ASTROVAS

Papasakok ką nors, Ivanai Petrovičiau.

VOINICKIS

(Glebiai)

Ką tau papasakoti?

ASTROVAS

Gal kas nauja girdėti?

VOINICKIS

Nieko. Viskas sena. Aš toks pat, koks ir buvau, gal nebent blogesnis pasidariau, nes aptingau, nieko neveikiu ir vis niurzgu kaip koks senas krienas. Mano sena kuosa, *maman*, vis dar vėblena apie moterų emancipaciją; viena akimi

žiūri kaban, o kita savo protingose knygosė
ieško naujojo gyvenimo aušros.

ASTROVAS

O profesorius?

VOINICKIS

O, profesorius, kaip ir visada, nuo ryto ligi
išnaktų sėdi savo kabinete ir rašo. „Kaktas
suraukę, smegenis įtempę, prirašėm aibes
odžių, bet niekas mums už tai nė gero
žodžio.“ Vargšas popierius! Geriau jis parašytų
savo autobiografiją. Koks puikus siužetas!
Atsistatydinęs profesorius, supranti, senas
džiūvėsis, mokslinga menkė... Podagra,
reumatizmas, migrena, iš pavyduliavimo ir
pavydo kepenys sutinusios... Gyvena šita menkė
savo pirmosios žmonos dvare, gyvena noromis
nenoromis, nes gyventi mieste kišenė neleidžia.
Visą laiką skundžiasi savo nelaimėmis, nors,
tiesą sakant, pats yra be galo laimingas.

(Nervingai)

Tu pagalvok, kokia laimė! Paprasto djakono
sūnus, paprastos seminarijos auklėtinis, gavo
mokslo laipsnius ir katedrą, tapo prakilnybe,
senatoriaus žentu ir taip toliau, ir taip toliau.
Beje, visa tai nesvarbu. Bet štai kas įdomu.
Žmogus lygiai dvidešimt penkerius metus
skaito ir rašo apie meną, ničnieko apie meną
neišmanydamas. Dvidešimt penkerius metus
gromuliuoja svetimas mintis apie realizmą,
natūralizmą ir visokius kitokius niekus;
dvidešimt penkerius metus skaito ir rašo
apie tai, kas protingiems jau seniai žinoma,
o kvailiams nežinoma, – vadinasi, dvidešimt

penkerius metus pilsto iš tuščio į kiaurą. O tuo tarpu koks išpuikimas! Kokios pretenzijos! Jis atsistatydino, ir jo niekas gyvas nepažįsta, jis visai nežinomas; vadinasi, dvidešimt penkerius metus jis turėjo užėmęs svetimą vietą. O pažiūrėk: žengia kaip pusdievis!

ASTROVAS

Na, tu, rodos, pavydi.

VOINICKIS

Taip, pavydžiu! O kaip jam su moterimis sekasi! Nė vienam Don Žuanui nėra taip sekęsi! Jo pirmoji žmona, mano sesuo, žavinga, romi būtybė, skaisti, kaip šitas žydras dangus, tauri, kilniadvasė, turėjusi daugiau garbintojų negu jis mokinių, mylėjo jį taip, kaip gali mylėti tik skaistūs angelai tokius pat skaisčius ir gražius, kokie yra jie patys. Mano motina, jo uošvė, ligi šiol jį dievina, ir ligi šiol jis kelia jai palaimingą baimę. Jo antroji žmona, gražuolė, protinga – jūs ką tik ją matėte – ištekėjo už jo tada, kai jis jau buvo senas, atidavė jam savo jaunystę, grožį, laisvę, savo žavumą. Už ką? Kodėl?

ASTROVAS

Ar ji ištikima profesoriui?

VOINICKIS

Deja, taip.

ASTROVAS

Kodėl deja?

VOINICKIS

Todėl, kad ta ištikimybė netikra nuo pradžios ligi galo. Joje daug retorikos, bet nėra logikos. Sulaužyti ištikimybę senam vyrui, kurio negali

pakęsti, – tai nedora; o stengtis užgniauęti savyje
vargęę jaunystę ir gyvą jausmą – argi tai dora.

TELEGINAS

(Verksmingu balsu)

Vania, man nepatinka, kad tu taip kalbi. Na, iš
tikrųjų... Kas lauęo iętikimybę žmonai arba vyrui,
tas, vadinasi, yra neiętikimas žmogus, tas gali ir
tęvynę išduoti!

VOINICKIS

(Apmaudęiai)

Uęęčiaupk fontaną, Vafli!

TELEGINAS

Pala, Vania. Mano žmona pabęgo nuo manęs
rytojaus dieną po vestuvių su mylimu žmogumi,
nes mano išvaizda nepatraukli. Po to aę savo
priesaikos nesulauęiau. Aę ligi šiol ją tebemyliu ir
esu jai iętikimas, padedu, kuo galiu, ir savo turtą
atidaviau auklėti vaikučiams, kuriuos ji sugyveno
su mylimu žmogumi. Laimę praradau, bet man
liko išdidumas. O ji? Jaunystę jau praęjo, groęis,
pagal gamtos dęsnių veikimą, nuvyto, mylimas
žmogus numirė... Kas jai beliko?

*Įeina Sonia ir Jelena Andrejevna;
netrukus įeina Marija Vasiljevna su knyga;
ji atsisėda ir skaito; jai paduoda arbatos,
ir ji geria neęžiūrėdama.*

SONIA

(Paskubom, auklei)

Auklyte, ten atęjo kaimiečiai. Eik, pakalbėk su
jais, o arbatą aę pati...

Pila arbatą.

*Auklė išeina.
Jelena Andrejevna ima puodelį ir geria
sėdėdama sūpuoklėse.*

ASTROVAS

(Jelenai Andrejevnai.)

Aš juk pas jūsų vyrą. Jūs rašėte, kad jis labai sergąs, kad jam reumatizmas ir dar kažkas, o, pasirodo, jis sveikutėlis.

JELENA ANDREJEVNA

Vakar vakare jis buvo blogai nusiteikęs, skundėsi, kad kojas skauda, o šiandien nieko...

ASTROVAS

O aš galvotrūkčiais atidūmiau trisdešimt varstų. Na, nieko, ne pirmiena. Užtat bent pabūsiu pas jus ligi rytdienos ir jau išsimiegosiu *quantum satis*^{*}.

SONIA

Ir puiku. Jūs taip retai pas mus nakvojate. Jūs turbūt dar be pietų?

ASTROVAS

Taip, be pietų.

SONIA

Tai šita proga ir papietausite. Mes dabar pietaujame septintą valandą.

Geria.

Arbata šalta!

TELEGINAS

Samovaras jau atvėsęs.

* Iki soties (*lot.*).

JELENA ANDREJEVNA

Nieko, Ivanai Ivanyčiau, mes ir šaltos
atsigersime.

TELEGINAS

Atleiskite... Ne Ivanas Ivanyčius, o Ilja Iljičius,
ponia... Ilja Iljičius Teleginas, arba, kaip kai
kurie mane vadina, Vafis, dėl tos priežasties,
kad mano veidas raupuotas. Kitados aš Sonečką
krikštyti nešiau, ir prakilnybė, jūsų vyras, labai
gerai mane pažįsta. Aš dabar pas jus gyvenu,
ponia, šitame dvare... Jei teikėtės pastebėti, aš
kasdien su jumis pietauju.

SONIA

Ilja Iljičius – mūsų padėjėjas, dešinioji ranka.

(Švelniai)

Leiskite, mielas krikštatėvi, aš jums dar įpilsiu.

MARIJA VASILJEVNA

Ach!

SONIA

Kas jums, senele?

MARIJA VASILJEVNA

Užmiršau pasakyti Aleksandrui... nebeturiu
atminties... šiandien gavau laišką iš Charkovo,
nuo Pavlo Aleksejevičiaus... Atsiuntė savo naują
brošiūrą...

ASTROVAS

Idomu?

MARIJA VASILJEVNA

Idomu, bet kažkaip keista. Paneigia tai, ką pats
prieš septynerius metus teigė. Tai siaubas!

VOINICKIS

Nieko siaubingo čia nėra. Gerkite, *maman*,
arbatą.

MARIJA VASILJEVNA

Bet aš noriu pakalbėti!

VOINICKIS

Bet mes jau penkiasdešimt metų kalbame ir
kalbame, ir brošiūras skaitome. Jau būtų laikas
ir nustoti.

MARIJA VASILJEVNA

Tau kažkodėl nemalonu klausytis, kai aš kalbu.
Atleisk, Žanai, bet šiomet tu taip pasikeitei,
jog aš tavęs visai nebegaliu pažinti... Tu buvai
aiškių įsitikinimų žmogus, šviesi asmenybė...

VOINICKIS

O, taip! Aš buvau šviesi asmenybė, nuo kurios
niekam nebuvo šviesu...

Pauzė.

Aš buvau šviesi asmenybė... Kur berastum
kandesnį sąmojį! Dabar man keturiasdešimt
septyneri metai. Ligi pernai metų aš taip pat,
kaip ir jūs, tyčia stengiausi temdyti sau akis
šita jūsų scholastika, kad nematyčiau tikrojo
gyvenimo, – ir maniau, kad darau gerai.
O dabar, kad jūs žinotumėt! Aš naktimis
nemiegu iš apmaudo, iš pykčio, kad taip
kvailai pražiopsojau laiką, kada būčiau galėjęs
turėti viską, ko dabar nebeleidžia turėti mano
senatvė!

SONIA

Dėde Vania, nuobodu!

MARIJA VASILJEVNA

(*Sūnui.*)

Tu tartum kažkuo kaltini savo ankstesnius
įsitikinimus... Bet kalti ne jie, o tu pats. Tu
užmiršai, kad įsitikinimai patys yra niekis,
negyva raidė... Reikėjo darbą dirbti.

VOINICKIS

Darbą? Ne kiekvienas sugeba būti rašančiuoju
perpetuum mobile, kaip jūsų *Herr Professor**.

MARIJA VASILJEVNA

Ką tu nori tuo pasakyti?

SONIA

(*Maldaujamai*)

Senele! Dėde Vania! Maldauju jus!

VOINICKIS

Aš tyliau. Tyliau ir atsiprašau.

Pauzė.

JELENA ANDREJEVNA

O, gražus šiandien oras... Nekaršta...

Pauzė.

VOINICKIS

Tokiu oru gera pasikarti...

Teleginas derina gitarą.

*Marina vaikščioja apie namus
ir kviečia viščiukus.*

MARINA

Суп, суп, суп...

* Ponas profesorius (*vok.*).